

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ КОМПЛЕКСНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИЧОРНОМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

Субчинська О.М.

Проведено діагностику сучасного стану використання причорноморських територій. Запропоновані заходи, щодо подолання існуючих проблем регіону та його подальшого розвитку.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення ефективного регіонального розвитку залишається найгострішою у всій сукупності проблем, що визначають стан та розвиток економіки України. Тому, будь-який процес, у складній системі, протікає під впливом величезного числа зовнішніх і внутрішніх факторів, що мають імовірнісний характер, а траєкторія розвитку системи виступає як результат взаємодії безлічі процесів (соціальних, економічних, виробничих, природних, інвестиційних, інноваційних тощо).

Проблема діагностики сучасного стану соціально-економічної системи регіону й програмування можливих напрямків розвитку визначається тим, що регіон є відкритою економічною системою, отже зовнішні фактори можуть відігравати в ній досить значну роль. Дана обставина пояснює істотне значення для вибору стратегії розвитку системи в плані формування потенціалу регіону.

Регіон треба розглядати як складову частину народногосподарського комплексу, що зумовлює необхідність досягнення певних соціально-економічних, екологічних, інноваційних та інвестиційних цілей.

Аналіз досліджень публікацій по проблемі. Даною проблематикою вивчення розвитку та перспектив Причорноморських територій присвячені роботи таких науковців: Б. Данилишин, Долішній, Б. Буркінський, З. Варналій, Ф.Тассінарі, А. Джонсон, Б. Карпінський, З. Герасимчук, Ю. Харазішвілі, О. Топчієв, С. Харічков, Б. Румера, Дж. Саймонс, В. Максимов та інші.

Мета статті. Головною метою статті є визначення основних проблем причорноморського та розробка необхідних заходів по їх усуненню.

Основний матеріал. Динамічність соціально-економічного розвитку регіону характеризується темпами росту найважливіших показників соціального та економічного розвитку у майбутньому періоді (таблиця 1).

Таблиця 1

**Основні соціально-економічні показники розвитку
Причорноморського регіону**

Показники	Роки	Україна		Причорноморський регіон	
		од.	%	од.	%
1	2	3	4	5	6
Валова додана вартість (млн. грн)	2006	487132	100	40732	8,36
	2007	65892	100	53108	8,06
	2008	860714	100	74186	8,62
	2009	912563	100	*	*
	2010	1085935	100	*	*
Валовий регіональний продукт (млн. грн)	2006	544153	100	44339	8,15
	2007	720731	100	56917	7,9
	2008	948056	100	79578	8,36
	2009	913345	100	*	*
Обсяг реалізованої промислової продукції (млн. грн)	2006	413082,9	100	*	*
	2007	537377,6	100	32595,7	6,06
	2008	718941,0	100	49441,1	6,87
	2009	591965,4	100	41852,7	7,07
	2010	792899,1	100	54011,5	6,81
Обсяг реалізованої інвестиційної продукції (млн. грн)	2007	22305,8	100	2406,7	10,79
	2008	14688,7	100	434,64	2,96
	2009	8511,46	100	561,4	6,59
Обсяг реалізованої сільськогосподар-ської продукції (млн. грн)	2006	94300	100	11223,0	11,9
	2007	109850	100	7605,5	6,9
	2008	150845	100	12054,3	7,9
	2009	153800	100	11673,0	7,6
	2010	184940	100	15058,2	8,1
Індекс промислового виробництва (%)	2006	106,2		78,3	
	2007	110,8		133,8	
	2008	96,9		129,2	
	2009	78,1		55,3	
	2010	111,0		107,0	
Інвестиції в основний капітал у фактичних цінах (млн. грн)	2006	12254	100	11960	9,55
	2007	188486	100	16521	8,76
	2008	233081	100	20746	8,90
	2009	151777	100	16068	10,58

Продовження табл. 1

Прямі інвестиції (млн. дол. США)	2006	16890,0	100	*	*
	2007	21607,3	100	914,4	4,35
	2008	2542,7	100	1231,9	4,17
	2009	35616,4	100	1307,0	3,67
	2010	40026,8	100	1396,6	3,49
Обсяг експорту товарів (млн. дол. США)	2006	38368,0	100	2071,7	5,4
	2007	49296,1	100	2526,2	5,1
	2008	66967,3	100	4365,0	6,5
	2009	3695,7	100	3328,9	8,4
	2010	54936,5	100	3631,9	6,6
Обсяг імпорту товарів (млн. дол. США)	2006	45038,6	100	2565,6	5,7
	2007	60618,0	100	3273,7	5,4
	2008	85535,3	100	5885,1	6,9
	2009	45433,1	100	3322,8	7,3
	2010	57987,2	100	4547,6	7,8
Чисельність населення (тис. осіб)	2006	469229,5	100	4748,3	10,12
	2007	46646,0	100	4724,5	10,13
	2008	46372,7	100	4705,8	10,15
	2009	46143,7	100	4687,2	10,16
	2010	45962,9	100	4673,9	10,17
Чисельність економічно активного населення (тис. осіб)	2006	22245,4	47,4	2243,9	47,2
	2007	22322,3	47,8	2257,1	47,8
	2008	22397,4	48,3	2269,6	48,2
	2009	22150,3	45,8	2243,5	47,9
Чисельність безробітного населення у віці від 15 до 70 років (тис. осіб)	2006	759,5	2,62	157,4	3,32
	2007	642,3	1,38	144,6	3,06
	2008	844,9	1,82	146,4	3,11
	2009	531,6	1,15	181,2	3,88
	2010	544,9	1,19	*	*
Середньомісячна заробітна плата (грн)	2006	1041,4	100	907	87,09
	2007	1351,0	100	1148	84,97
	2008	1806,0	100	1543	85,44
	2009	1906,0	100	1692	88,77
	2010	2239,0	100	*	*

* - дані недоступні

Причорноморський регіон знаходиться у секторі з низьким соціально-економічним розвитком, це спричинили дуже низькі показники валової доданої вартості, валового регіонального продукту (7-8%), обсяги реалізованої промислової, сільськогосподарської та інноваційної продукції (2-10%).

Негативно впливає на розвиток соціального становища регіону

низька заробітна плата, що становить лише 80-88% від середнього показника по Україні.

Рівень освітності населення у регіоні становить 1-2%, цьому сприяло щорічне зниження випуску фахівців різноманітних галузей, а це, у свою чергу, призводить до збільшення рівня безробіття.

Недостатня забезпеченість регіону великої кількості природних ресурсів (електроенергія, газ, вугілля, технологічне обладнання, сільськогосподарські машини, продукція легкої та харчової промисловості тощо) призводить до прямої залежності від інших регіонів чи країн.

Таблиця 2
Екологічні показники регіону та України за 2005-2009 рр.

Показники	Роки	Україна	Причорноморський регіон
Використання свіжої води (млн.м ³)	2005	10188	1134
	2006	10245	1166
	2007	10995	1516
	2008	10265	1195
	2009	9513	1291
Забруднення відходами I – III класами небезпеки (тис. т)	2005	2411,8	220,8
	2006	2370,9	271,9
	2007	2585,2	247,3
	2008	2301,2	241,3
	2009	1230,3	239,8
Обсяги продукції лісового господарства (млн. грн)	2005	1991,1	51,2
	2006	2451,2	67,5
	2007	2956,3	96,2
	2008	3382,7	94,9
	2009	3138,1	97,6
Площа мисливських угідь (тис. га)	2005	47341,4	6687
	2006	47242,1	6687,1
	2007	47252,2	6687,2
	2008	46931,9	6581,7
	2009	46484,1	6762,9
Кап. інвестиції та поточні витрати під-в, орг-ій, установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів у 2009 році(тис. грн)	2009	11073467	509311,3

Причорноморський регіон багатий на такі природні ресурси як руди нікелю, кобальту та марганцю, що становлять 20% від загального

видобутку металічних корисних копалин України. У Херсонській області видобувають гірничо-хімічні копалини (сировина карбонату для кормових домішок (33%)) та каміння пиляльне для пісочниць локомотивів (10-16% загального видобутку будівельних неметалічних корисних копалин по Україні).

Дуже гострою проблемою у регіоні є його екологічне становище території, раціонального використання природних ресурсів, зокрема води, яка у найпосушливішій області регіону надходить каналами, будівництво та розміщення яких є недосконалими, що призводить до значних втрат води. На території регіону знаходяться недосконалі дренажні системи за рахунок чого відбувається підтоплення, заболочення та засолення зрошувальних земель, що знижує врожайність та погіршує якість сільськогосподарської продукції.

Використання свіжої води у регіоні у 2009 р. зросла, цьому сприяло збільшення витрат на виробничі, побутово-питні та сільськогосподарські потреби.

До однієї з головних проблем регіону можна також віднести скидання відходів I-III класу небезпеки до водойм, що потрапляють туди у зв'язку із недостатнім очищенням зворотних вод на очисних спорудах, що негативно впливає на стан водних ресурсів регіону. У 2009 р. на охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами було витрачено 0,5 млн. грн, з яких 78,7% (400727,8 тис. грн) – поточні витрати на охорону природи пов'язані з експлуатацією та обслуговуванням засобів природоохоронного призначення, 21,3% (10853,5 тис. грн) – інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування і 10% (49460,2 тис. грн) - витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання.

Значною проблемою регіону є забруднення атмосферного повітря (табл. 3) де протягом 2009 р. було викинуто у повітря 341,3 тис. т шкідливих речовин. Найгостріше ця проблема постає у Одеській області.

Таблиця 3

Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря (тис. т)

	Роки			
	2005	2007	2008	2009
Україна	6615,6	7380,0	7210,3	6442,9
Миколаївська область	71,4	86,6	89,6	85,8
Одеська область	141,1	189,3	192,2	175,1
Херсонська область	62,6	77,6	84,0	80,4
Всього по Причорно-морському регіону	275,1	353,5	365,8	341,3

Обсяг небезпечних відходів I-III класів небезпеки, які зберігаються у спеціально відведених місцях, об'єктах чи на території підприємств, становить 1,6% від загальної кількості накопичених відходів по Україні і це є досить непоганий показник. За даними ЦГО МНС України, найбільше забруднення ґрунтів пестицидами у Миколаївській області та Бориславському районі Херсонської області.

Херсонська область за показниками інвестиційної привабливості регіону у 2009 р. знаходиться у зоні з низьким інвестиційним потенціалом та середнім рівнем ризику.

Таблиця 4

Інвестиції в основний капітал у Причорноморському регіоні України (у фактичних цінах) за 2006-2010 рр.

Роки		Україна	Причорноморський регіон			
			Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область	Всього
2006	млн. грн	125254	3118	7339	1503	11960
	%	100	2,5	5,86	1,2	9,56
2007	млн. грн	188486	3699	10500	2322	16521
	%	100	1,96	5,57	1,23	8,76
2008	млн. грн	233081	4333	12484	3929	20746
	%	100	1,86	5,35	1,68	8,89
2009	млн. грн	151777	4022	9959	2087	16068
	%	100	2,7	6,6	1,4	10,6

Найбільшу кількість коштів у Херсонській області вкладається у сільське господарство, мисливство та лісове господарство (17-25% від загальної суми) та промисловість (20-33%), найменше вкладаються кошти у розвиток рибальства (0,1-0,2%) та освіти (0,7-1,2%).

В Одеській області інвестують кошти у розвиток транспорт та транспортні зв'язки (26-39% від загальної суми інвестицій), операції з нерухомим майном (20-29%) та промисловість (15-22%). Найменш інвестиційно привабливим є розвиток рибальства (0,1%), державне управління (0,2-0,6%) та освіта (0,8-1,3%).

Миколаївська область вкладає інвестиції у розвиток промисловості (36-56%) та діяльність транспорту і зв'язку (14-27%).

В таблиці 5 представлено структуру інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування де у більшій мірі фінансування відбувається за рахунок підприємств та організацій (50-70%). Найменше у розвиток

областей регіону вкладаються кошти місцевими бюджетами (0,7-3,7%) та іноземними інвесторами (2-10%).

Таблиця 5

Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування

	Роки	Кошти:						
		Державного бюджету	Місцевих бюджетів	Підприємств та організацій	Іноземних інвесторів	Населення на індивідуальне житлове будівництво	Банків та інші позики	Інші джерела фінансування
Україна	2005	5,5	4,2	57,4	5,0	3,3	14,8	9,8
	2006	5,5	4,3	57,8	3,7	4,1	15,5	9,1
	2007	5,6	3,9	56,5	3,5	4,5	16,6	9,4
	2008	5,0	4,2	56,7	3,3	5,0	17,3	8,5
	2009	4,4	2,7	63,3	4,5	3,6	14,2	7,3
Причорно-морський регіон	2005	30	4,8	173	14,8	13,2	42,4	21,8
	2006	28,2	6,9	169,6	8,8	14,1	48,1	24,3
	2007	26,2	7,7	170,2	5,4	15,4	52,6	22,5
	2008	14,6	8,9	163,1	7,5	15,5	68,3	22,1
	2009	11,1	7,4	195,2	12,2	9,1	48,5	16,5

* Складено за даними Державної статистики України

Діагностику інвестиційної привабливості регіону показала, що Причорноморський регіон програє іншим регіонам слабким розвитком промисловості та занепадом аграрного сектору. Значною перевагою для інвесторів виступає рекреаційний потенціал регіону, оскільки ризик втрати вкладеного капіталу істотно низький.

Висновки: Підводячи підсумки, можна твердо стверджувати, що Причорноморський регіон має досить значні проблеми і щоб вирішити, хоча б незначну їх частину, необхідно впровадити низку запропонованих заходів:

- проведення динамічного моніторингу комплексного використання території як на макро- так і на мікро рівні;
- удосконалення державної підтримки регіональних програм та пільгових правил економічної поведінки суб'єктів регіону (створення оптимальних для регіону умов оподаткування, кредитування тощо);
- активізація зовнішньоекономічної діяльності підприємств

регіону, удосконалення її регуляторів, зокрема - митно тарифного регулювання;

- підвищення ефективності використання та охорони природних ресурсів на основі зменшення розораності земель, припинення деградації грантів та зростання їх родючості;

- вибір оптимальних параметрів використання природних ресурсів регіону;

- встановлення та впровадження штрафів за порушення умов використання природними ресурсами;

- досягнення збалансованого співвідношення угідь у зональних системах землекористування;

- формування високоефективної та продуктивної системи землекористування як надійної основи розв'язання продовольчої безпеки регіону і держави;

- формуванні ефективних правових, економічних та організаційних передумов раціонального водокористування;

- створення замкнутих циклів водокористування з мінімальним забрудненням води;

- впровадження водозберігаючих форм господарювання;

- відновлювання функцій водних джерел;

- відновлення лісових ресурсів за рахунок власних резервів із збереженням основних екологічних функцій лісу;

- залучення інвестицій в оновлення туристичної інфраструктури регіону;

- відтворення виробничого потенціалу та технологічної бази державних підприємств;

- реструктуризація та розширення існуючих галузей виробництва;

- створення кластерів між науковими установами, адміністративними органами, фінансовими установами та підприємствами регіону,

- розвиток сільськогосподарського виробництва з орієнтацією на м'ясо-молочну спеціалізацію;

- стимулювання енергозбереження, шляхом пропагування та застосування енергозберігаючих ресурсів;

- залучення інвестицій для розбудови транспортної, та соціально-економічної інфраструктури областей регіону;

- підвищення рівня освітності населення регіону;

- розвиток галузей регіону, що призводять до його конкурентоспроможності;

- активізація курортно-рекреаційної діяльності регіону;

- створення якісної інфраструктури життєзабезпечення та підвищення якості життя населення;

- розробка поліфункціональної стратегії розвитку регіону, яка сприятиме правильній і більш точній постановці цільових орієнтирів щодо конкурентоспроможності регіону, а також послідовному та ефективному вирішенню найважливіших або пріоритетних проблем, що дозволить у максимально короткий термін збільшити конкурентні переваги регіону з метою підвищення його самостійності.

Таким чином, основою нової поліфункціональної стратегії комплексного використання території Причорноморського регіону створення умов для його динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку, що дасть змогу повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на внутрішньому так і на зовнішньому ринку України.

Література

1. Розробка інтегрованих показників стану навколишнього середовища та механізмів їх навколишнього середовища в Національні Плани Дій щодо охорони природи / [Під ред. доктора економічних наук Данилишина Б.М.] – Київ : “ВІПОЛ”, 1998. – 60 с.

2. Экономико-экологическое прогнозирование (методология, методы, приложения) / [Под. Ред. В.Н. Степанова]. – Одесса :ИПРЭЭИ НАН Украины, 2003. – 350 с.

3. Максимова Т. С. Регіональний розвиток (аналіз і прогнозування). Монографія. / Максимова Т. С. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2003. – 304 с.

4. Карпінський Б. А. Сталий розвиток економіки: узагальнена модель. Монографія. / Карпінський Б. А., Божко С. М. – Львів : Логос, 2005. – 256 с.

5. Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: Монографія. / З. В. Герасимчук, В. Л. Галушак– Луцьк : Надстир’я, 2006. – 248 с.

6. Региональное природопользование: на пути к гармонии/М.Я. Лемишев, Н.В. Чепурных, Н.П. Юрина. – М.: Мысль, 1986. – 262 с.

7. Харазішвілі Ю.М. Оцінка ефективності соціально-економічного розвитку регіонів України// Економіка України. – 2008. – №9(550). – с.55-62

8. Про затвердження методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів [текст]. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 р. - №833.-К. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: www.rada.gov.ua

9. Максимов В. В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование)/ В. В. Максимов. – Луганск : ВНУ им. Владимира Даля, 2002. – 360 с.

10. Статистичні дані комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: [www. www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

Abstract

Subchinskaya H.M.

Diagnosis of modern integrated Black Sea areas in the context of a new field of functional strategies

A diagnosis of the current state of use of Black Sea territory. Proposed measures to overcome existing problems of the region and its further development.